

Ngũ thu t Ph giáo có vai trò h t s c quan trng trong văn hóa nhân lo i, nó không chỉ đ n thu n là s phác h a l i hình nh kim thân Đc Ph t, mà thông qua đó các khái ni m Ph giáo đ c ph n ánh d i nhi u hình th c ngh thu t nh : điều kh c, ki n trúc, h i h a v.v...



Tr i qua g n 25 th k có th nói s phát tri n c a h th ng ngh thu t ki n trúc Ph giáo đa đ ng và ph c t p, đ c bi t là trong h th ng ngh thu t Ph giáo phát tri n. Đ n nay vai trò c a ngh thu t Ph giáo v t ngoài tính nguyên s c a nó, nh ph n ánh hình nh Đc B n S , phác h a l a cu c đ i Đc Ph t, ph n ánh các khái ni m v.v...

Trong các lĩnh v c ngh thu t Ph giáo, hình t ng Đc Ph t luôn ó m t vai trò h t s c quan trng, khi m t ng i Ph t t , du khách đ n thăm các ngôi t vi n; vi c đ u tiên là ph i đ n l bái kim thân Đc B n S , nh ng m t đ i u mà h u h t chúng ta đã b qua đó, chính là hình t ng c a Đc Ph t đã có t bao gi , nh ng tr ng phái ngh thu t nào đã đ t n n móng cho s phát tri n hình t ng kim thân Đc Ph t Thích Ca Mâu Ni, s khác bi t nh ng quan đ i m v v n đ kh c h a hình t ng Đc B n S nh th nào v.v...

Cách đây h n 2.500 năm, khi Đc Ph t t C Đam (Gotama) còn t i th , hình t ng Đc Ph t h u nh ch a xu t hi n và vi c t c t ng cũng không đ c c ng h b i chính Ngài. Trong th i k đó, các hàng đ t Ph t lo ng i m i khi Ngài v ng m t thì làm sao các hàng thi n tín có th l bái, cúng đ ng Ngài; th là h dùng hình t ng cây B Đ , d u chân c a Đc Ph t, bánh xe pháp v.v... làm bi u t ng th cúng.

Theo huy n s vào h th b y (năm -583), trong th i gian n c trong vùng núi Samkassa, Đc Ph t lên cung tr i Đao L i (Tavatimsa) thuy t Vi di u pháp (Abhidhamma) cho thiên chúng và thân m u Maha Maya nghe. Vì v ng m t Ph t quá lâu nên các hàng đ t đã t c hình t ng Đc Ph t đ l bái, cúng đ ng. N u đ ki n này có th t, thì có l hình t ng Đc Ph t đ u tiên đã xu t hi n đ i đ ng t th c đ i hình đ ng con ng i, không còn là nh ng bi u t ng c a

bánh xe pháp, cĩi cây Bĩ Đĩ v.v... Nĩu căn cĩ theo lĩch sĩ thì hình tĩng Đĩc Phĩt xuĩt hiĩn khá muĩn, sau khi Ngĩi nhĩp dĩĩt, các hàng đĩ tĩ chĩ dùng nhĩng hình tĩng biĩu trĩng nhĩ bánh xe pháp, hình nhĩ thĩi tĩ rĩi bĩ hoàng cung, cĩi cây Bĩ Đĩ v.v... đĩ lĩ bĩi, xem nhĩ đĩ tĩ lòng tĩn kĩnh Đĩc Phĩt. Nhĩng nguyĩn nhĩn sũ xa trong viĩc dùng hình tĩng, vĩ tĩng trĩng đĩ thay thĩ kim thĩn Ngĩi dĩĩ dĩng hình ngĩĩi vĩ nhĩng lý do:

- Đĩc Phĩt tuyĩn bĩ sau khi Ngĩi nhĩp dĩĩt, các hàng đĩ tĩ hĩy lĩy giĩo pháp làm thĩy.
- Nhĩng ngĩĩi theo Phĩt giĩo nguyĩn thĩy tin rĩng sau khi Đĩc Phĩt nhĩp dĩĩt thì thĩn ngũ uĩn cĩ a Ngĩi khĩng cĩn tĩn tĩi nĩ a, chĩ cĩn lĩi xĩ lĩi mà thĩi.
- Đĩc Phĩt khĩng khuyĩn khĩch các hàng đĩ tĩ chĩ chú trĩng vĩo viĩc lĩ bĩi hình tĩng cĩ a Ngĩi.

Trong suĩt mĩy trĩm nĩm đĩ u sau khi Đĩc Phĩt nhĩp dĩĩt, viĩc khĩc hĩ a Đĩc Phĩt dĩĩ dĩng hình ngĩĩi xem nhĩ là mĩt sĩ mĩ tĩ khĩng tĩn kĩnh, vĩ Đĩc Thĩ Tĩn là Đĩng toĩn trĩ, dĩĩ u giĩc. Trong thĩi kĩ nĩy, nhĩng nghĩ nhĩn đĩ lĩy nhĩng biĩu tĩng nhĩ vĩĩn Lĩm Tĩ Ni, cĩi Bĩ Đĩ, bánh xe pháp, thĩp v.v... Nhĩng nghĩ nhĩn đĩ khĩc hĩ a toĩn cĩ nhĩ vĩĩn Lĩm Tĩ Ni, hoàng hĩ u Maya vĩĩn cĩnh cây Sala hĩ sinh Thĩi tĩ Sĩ Đĩ Ta; hoĩc cĩ nhĩ đĩc Bĩ tĩt vĩĩt sĩng Anoma đĩ tĩ mĩ đĩ o; toĩn bĩ khĩng cĩ nhĩ Đĩc Phĩt chuyĩn phĩp luĩn (1).

Cĩ rĩt nhiĩ u giĩ thuyĩt vĩ nguĩn gĩc và sĩ hĩnh thĩnh hình tĩng Đĩc Phĩt, nhĩng cho đĩ n nay cĩc nhĩ nghiĩn cĩ u đĩ u thĩ a nhĩn rĩng thĩi kĩ Thĩnh tĩng đĩĩc bĩ tĩ đĩ u vĩo khoĩng thĩ kĩ thĩ I trĩĩc cĩng nguyĩn, mĩ mĩn cho trĩo lĩ Thĩnh tĩng nĩy là trĩĩng phĩi nghĩ thũĩ tĩ Gandhara (Cĩn đĩ la) và Madhura (Ma thĩu la) (2). Tĩĩp theo sau đĩ chĩnh là thĩi kĩ phĩt trĩĩn cĩ a nhiĩ u trĩĩng phĩi nghĩ thũĩ tĩnh tĩng Đĩc Phĩt, mà nĩi trĩi nhĩt là trong hĩ thĩng nghĩ thũĩ tĩ Phĩt giĩo phĩt trĩĩn. Cho đĩ n ngĩy nay, hình tĩng Đĩc Phĩt đĩ phĩt trĩĩn và biĩn tĩ u rĩt khĩc xa so vĩi thĩi kĩ nguyĩn sĩ, chĩ cĩ thĩ tĩm thĩy mĩt sĩ tĩng đĩ dĩĩng nhĩ tĩng hĩ thĩng nghĩ thũĩ tĩ Phĩt giĩo nguyĩn thĩy, khĩng khĩc xa lĩm so vĩi thĩi kĩ Gandhara và Madhura, nhĩng sĩ biĩn tĩ u cĩng dĩĩn ra lĩ nhĩng hoa vĩn, hĩ a tĩĩt, nĩt mĩt v.v... lĩ nhĩng nĩĩc khĩc nhĩu nhĩ Myanmar, Thĩi Lan, Lĩo, Campuchia. Nhĩ vĩy, sĩ phĩt trĩĩn cĩ a nghĩ thũĩ tĩnh tĩng Đĩc Phĩt đĩ phĩt trĩĩn qua hai thĩi kĩ chĩnh:

- Thĩi kĩ phĩ thĩnh tĩng khoĩng thĩ kĩ thĩ V – I TCN.
- Thĩi kĩ thĩnh tĩng thĩ kĩ thĩ I TCN – ngĩy nay.

Thĩi kĩ phĩt trĩĩn rĩc rĩ nhĩt cĩ a nghĩ thũĩ tĩnh tĩng Đĩc Phĩt là thĩi kĩ thĩnh tĩng, đĩc biĩt là hĩ thĩng nghĩ thũĩ tĩ Phĩt giĩo phĩt trĩĩn đĩ làm nĩn sĩ bĩt phĩ ngoĩn mĩc trong nghĩ thũĩ tĩ Phĩt giĩo, đĩng chú ý nhĩt là nhĩng hình tĩng Đĩc Phĩt đĩĩc khĩc trong chĩu hang Ajanta và Ellora, khu vĩc đĩng Đĩn Hoĩng (Trung Hoa) và khu vĩc Đĩng Nam Ấ. Nghĩ thũĩ tĩnh tĩng Đĩc Phĩt đĩ trĩ thĩnh mĩt bĩn sĩc vĩn hĩo cho nhĩng xĩ sĩ chĩu thĩp, cho nghĩ thũĩ tĩ Phĩt giĩo và là tĩnh hoa nghĩ thũĩ tĩ cĩ a vĩn hĩo nhĩn lĩĩ.

Theo: Tpchí Pht giáo Nguyên Th (Tác gi Ths Hoài Lan)

Chú thích:

(1) Ngũng hình tng này chúng ta có th kh o sát t i ngôi tháp c Sanchi, Bharhut t a l c t i Madhya Pradesh.

(2) Hai trng phái ngh thu t Gandhara và Madhura đ c các h c gi l y tên đ a danh đ g i và đ c xem nh trng phái ngh thu t s m nh t và đ t n n móng cho hình tng Đc Ph t.